УДК 94:329(477.8)"1944/1945"
НАГІРНЯК М.Я.
ЛАВРЕЦЬКИЙ Р.В.

ПОЛІТИЧНА ТА ІДЕОЛОГІЧНА БОРОТЬБА ОРГАНІВ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ У ПРОЦЕСІ УТВЕРДЖЕННЯ РЕЖИМУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ (1944–1945 рр.)

У статті розкрито питання політичної та ідеологічної боротьби радянського режиму в Західній Україні у 1944–1945 рр., аналізуються політико-виховні та ідеологічні заходи партійного керівництва в процесі радянізації, розкриваються основні цілі та завдання пропагандистської роботи, дано узагальнюючу характеристику кадрової політики, форм і методів дій владних структур в боротьбі з національно-визвольним рухом та їх вплив на сфери духовного життя, доведено, що головний наголос в процесі утвердження тоталітаризму робився не на пропагандистську та ідеологічну роботу, а на силові методи – збройну боротьбу і репресії.

Ключові слова: ідеологічна боротьба, політико-виховна робота, радянський режим, партійно-політичний апарат, комуністична партія, комсомол.

Постановка проблеми, її актуальність і рівень дослідженості. Після відродження незалежності України вітчизняна історична наука розпочала переосмислення історії національно-визвольної боротьби українського народу за державність і соборність у XX ст. Швидкими темпами зростає кількість публікацій, під впливом яких руйнується чимало усталених уявлень, зокрема, про трагічну для України Другу світову війну, відновлення радянської влади в Західній Україні, тактику і методи дій тоталітарного режиму в боротьбі з національно-визвольним рухом опору.

Історіографія проблеми. Саме за останні десятиріччя з'явилися фундаментальні праці Ю. Киричука, С. Кульчицького, А. Кентія, О. Рубльова, А. Русначенка, В. Сергійчука,

---

Нагірняк Михайло Ярославович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальних та гуманітарних дисциплін, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів.

Лаврецький Роман Вікторович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальних та гуманітарних дисциплін, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів.

© Нагірняк М.Я., Лаврецький Р.В., 2013

Ю. Шаповала та інших. Серед науково-історичних праць слід відзначити публікації, присвячені репресіям радянських репресивно-каральних структур проти населення західних областей України. Механізм утвердження тоталітарного режиму в регіоні, форми і методи придушення опору українського населення досліджували І. Білас та І. Винниченко, а специфіку проявів радянських репресій, тактику, стратегію, методи дій радянських репресивних органів у різних аспектах життя місцевого населення – Я. Дашкевич, Т. Марусик, С. Макарчук [1].

Значна увага в дослідженнях приділялася і питанням ідеологічної боротьби тоталітарного режиму з визвольним рухом. Серед останніх досліджень публікації К. Кондратюка [2], М. Леськів [3]. Окремі аспекти розглядуваної теми відображені у працях Г. Дем'яна, Ю. Романишина, М. Романюка, О. Стасюк, І. Цепенди.

Однак значна частина питань, пов'язаних із поновленням і функціонуванням радянського режиму в західноукраїнських землях у 1944–1953 рр., ще залишається малодослідженою, що не дає нашому суспільству ґрунтовно переосмислити події того складного періоду новітньої історії України, певною мірою перешкоджає консолідації української нації.

Необхідність об'єктивного висвітлення історичних, військово-політичних аспектів даної проблеми є загальною вимогою часу, оскільки вона все ще сприймається частиною нашого суспільства неоднозначно.

Метою цієї статті є висвітлення організаційних та ідеологічних заходів партійного і державного керівництва СРСР у процесі утвердження радянського режиму в 1944–1945 рр. та протидії і ліквідації націоналістичного підпілля, узагальнення форм і методів цієї боротьби та визначення їх впливу на сфери духовного життя, аналіз кадрової політики в процесі радянізації регіону.

У праці "Боротьба проти підпілля в Західній Україні 1944–1959" відомий канадський історик Петро Потічний наголошував: "Боротьба радянського режиму проти українського визвольного руху від самого початку мала політичне,

військово-поліційне та розвідочне підложжя". До військових засобів він відніс: "1. Частини регулярної армії, які квартирували по селах; 2. Внутрішні війська НКВД; 3. Спецгрупи НКВД; 4. Оперативники ГРУ; 5. Оперативники НКГБ; 6. Агенти СМЕРШ; 7. Міліція; 8. Різні вартові групи; 9. "Ястребки"; 10. Сільські т. зв. самооборонні групи; 11. Диверсійні банди (створені з кол. членів УПА і ОУН)" [4. с. 7-13]. Вказана потужна сила була кинута в західний регіон, де радянський режим зустрів організований опір багатотисячної УПА, оунівського підпілля й ворожо налаштоване населення краю. Керівництво СРСР і УРСР усвідомлювало, що разом із силовими репресивними формами і методами боротьби з національно-визвольним рухом, для утвердження тоталітарного режиму необхідно організувати широкомасштабну політичну роботу серед населення, розгорнути ідеологічний наступ на всі сфери духовного життя: культуру, освіту, релігію, залучити до тотальної пропаганди комуністичних ідей засоби масової інформації, розколоти суспільство і деморалізувати рух опору.

Для реалізації цих завдань у західних областях створено величезний партійно-політичний апарат. У системі партійної ієрархії, якій належала реальна влада в республіці, найвищим органом було Політбюро ЦК КП(б)У. Саме цей орган приймав найважливіші рішення, зокрема щодо боротьби проти ОУН та УПА. Контроль за виконанням рішень Політбюро, керівництво діяльністю усіх партійних, державних і господарських структур, а також питання організаційної роботи, кадрів, керівництва комсомольськими і профспілковими організаціями були у компетенції Оргбюро ЦК КП(б)У, до якого входили усі секретарі ЦК: М. Хрущов, Л. Мельников, К. Литвин, І. Назаренко, З. Сердюк та В. Семичастний – секретар ЦК ЛКСМУ. Реалізацією рішень ЦК займалися його відділи. Потужними органами на місцях стали обкоми партії, які втілювали в життя рішення та постанови Центру і мали величезний апарат. Ядром обласного керівництва були оперативні групи партійно-радянського, комсомольського і господарського активу, сформовані у Харкові Центральним Комітетом КП(б)У ще до зайняття

краю. Під керівництвом перших секретарів І. Профатилова (Волинський обком партії), С. Олексенка (Дрогобицький), І. Грушевського (Львівський), В. Бегми (Рівненський), М. Слоня (Станіславський), І. Компанця (Тернопільський) та І. Зеленюка (Чернівецький), оперативні групи, просуваючись за фронтом, на зайнятій території негайно приступали до розбудови партійних, радянських і комсомольських структур на місцях [5. с. 402]. Серед першочергових завдань обкомів партії було створення партійної інфраструктури і своєї опори серед населення – партійних організацій, шляхом залучення в ряди ВКП(б) селян, робітників, службовців, інтелігенції. Водночас з вимогами рішучої боротьби з національно-визвольним рухом ЦК КП(б)У майже у кожній постанові ставив завдання збільшувати чисельність партійних лав. Уже 1 серпня 1944 р. партійні органи західних областей доповідали, що у регіоні створено 556 первинних партійних організацій, 32 кандидатські та дві партійно-комсомольські групи, що об'єднували 5709 членів і кандидатів партії [6, спр. 297, арк. 2]. До кінця 1944 р. у регіоні діяли 1145 первинних партійних організацій (18560 членів і кандидатів партії). З них у Волинській – 1899, Дрогобицькій – 2197, Львівській – 4455, Рівненській – 2459, Станіславській – 2637, Тернопільській – 2388 і Чернівецькій – 2518 партійців. А через рік – до кінця 1945 р. в цих областях було вже 2452 первинні парторганізації, які об'єднували 33165 членів і кандидатів ВКП(б) [5, с. 403]. Проте створення сільських парторганізацій гальмувалося національно-визвольним рухом. Упродовж 1944-1945 рр. частини УПА контролювали велику територію краю, а радянська влада утримувалася лише в містах райцентрах, де були військові гарнізони. Лише після доповіді М. Хрущова 25 лютого 1945 р. обкоми активніше приступили до створення сільських парторганізацій [6, спр. 1693, арк. 28–37].

Слід мати на увазі, що майже весь партійно-політичний апарат був з числа людей, які прибули на керівну партійну, комсомольську, профспілкову, господарську роботу, у науково-освітні заклади тощо, оскільки від лютого 1944 до квітня 1945 рр. у західні області надіслано близько 49 тис. керівних

працівників, серед яких було 2240 членів і кандидатів партії. Якщо врахувати, що цей процес продовжувався і до кінця 1945 р., коли на захід прибули ще 35 тис. спеціалістів, серед них 1337 партійних і 2110 комсомольських працівників, можна зробити висновок, що місцеве населення складало мізерну частку в керівних кадрових структурах [5, с. 405].

Широкомасштабна ідеологічна робота, що враховувала особливості військово-політичної ситуації, розпочалася ще з початку 1944 року. Уже в Зверненні "До населення тимчасово окупованих районів України" від 12 січня 1944 року, підписаного першим секретарем Центрального комітету КП(б)У М. Хрущовим, йшлося: "Ваш ворог – не тільки німецькі розбійники. Ваш ворог – зграя німецько-українських націоналістів. Всякі ці бандери, мельники, бульбівці, що продавшись Гітлерові, допомагають йому поневолювати наш народ, нашу Україну" [7, спр. 362, арк. 13].

Подібне Звернення Президії Верховної Ради і Ради Народних Комісарів УРСР "До учасників так званих "УПА" та "УНРА" від 14 лютого 1944 р. було видано тиражем 300 тис. примірників. У ньому наголошувалося, що "українсько-німецькі націоналісти – бандери, мельники, рубани, бульби... під гаслом боротьби за звільнення України від ворогів українського народу створюють свої озброєні загони... і спрямовують їхні удари не проти гітлерівських кривавих катів.., а проти славної Червоної Армії, проти героїчних синів і дочок нашого народу – радянських партизанів". Київ висловлював нібито розуміння, що "на гачок оунівсько-німецької провокації потрапили і чесні люди, серед яких найбільше звичайних трудящих селян. Ці люди повірили, начебто оунівські загони "УПА" чи бульбівці будуть боротися з німецькими гнобителями і тільки тому опинилися в загонах". Саме до них спрямовувався заклик: "Кидайте оунівські банди! Рвіть зв'язки з німецько-українськими націоналістами". Обіцялося, що вдома вони зможуть мирно працювати, жити зі своїми сім'ями та ін. Для тих, хто продовжуватиме боротьбу проти радянської влади, висловлено погрозу: "Червона Армія, яка розгромила колосальну, добре

озброєну німецьку армію, легко знищить мізерні, розпорошені й погано озброєні банди німецько-українських націоналістів". Звернення підписали М. Гречуха і М. Хрущов [8, с. 80-85]. Обкоми партії, території яких було зайнято Червоною Армією, розгорнули велику роботу щодо пропаганди Звернення серед населення.

Варто зауважити, що, за традицією, це звернення, зрештою як і подальші, фальсифікували і перекручували факти, за допомогою яких влада прагнула переконати, що національно-визвольний рух інспірований нацистськими окупантами. А тому населення не сприймало його зміст, не піддавалося на радянську пропаганду та її ідеологічні акції. Це спонукало керівні партійні органи неодноразово повторювати подібні звернення у майбутньому. Зокрема, 27 листопада 1944 р. було оприлюднено звернення "До населення західних областей України", текст якого видруковано у кількості 300 тис. брошур, 100 тис. плакатів; крім того, кожний обком партії видав по 50 тис. примірників брошури і 10–20 тис. плакатів. У них неправдиво викладалася історія Радянської України, в якій нібито щасливо живуть українці. Повторювалася фальшива концепція щодо визвольного руху, як інспірованого німцями, відтак антинародного. Лицемірно обіцялося забезпечити у краї вільне життя; "ніхто вас до колгоспів силоміць втягувати не буде і ви можете жити і працювати на своїй землі", – заспокоювала влада селянство, для тих повстанців, які складуть зброю, обіцялося "жодна волосина з вашої голови не впаде" [8, с. 104-116].

Центральні партійні органи СРСР і УРСР усвідомлювали, що левову частку повстанської армії і оунівського підпілля складала молодь, яка є найближчим резервом опозиції. Відтак Москва і Київ постійно вимагали від своїх структур в регіоні розгортати широкомасштабну політико-виховну роботу серед молоді, створювати комсомольські організації у селах, на кожному підприємстві, освітньому закладі. Ця програма була накреслена у Постанові ЦК КП(б)У від 10 січня 1945 р. Вперше поставлено завдання щодо нагального створення комсомольських організацій

на селі. Засуджено твердження окремих партійних і комсомольських керівників областей, що їх слід створювати лише в тих селах, де є винищувальні батальйони, чи військові гарнізони [9, спр. 29, арк. 1-12].

Наступна постанова Політбюро ЦК КП(б)У "Про посилення боротьби з українсько-німецькими націоналістами у західних областях України" від 26 лютого 1945 р. відверто визнавала: "ЦК ЛКСМУ незадовільно керує створенням комсомольських організацій, залученням місцевої молоді в комсомол і не забезпечує належною допомогою новостворені комсомольські організації західних областей УРСР. В результаті, за весь час після визволення західних областей України від німців, у Тернопільській області створено лише 70 сільських комсомольських організацій, в Рівненській області – 53. Таке становище й в інших областях" [9, спр. 29, арк. 138-154]. За слабку роботу із залучення сільської молоді в комсомол критикувалися також обкоми й райкоми комсомолу. Зауважимо, що основу комсомольських осередків складала приїжджа молодь.

Головний напрям політроботи з молоддю був визначений постановами ЦК і твердо проводився в життя: боротьба з визвольним рухом, ізоляція молоді від ідеології ОУН і УПА [6, спр. 1693, арк. 28-37]. Саме цю концептуальну установку Центру і не сприймала західноукраїнська молодь. Щоправда, не лише внаслідок національної свідомості та ідейно-політичних переконань, але й через те, що політвиховні структури УПА й оунівського підпілля розгорнули широку пропагандистську кампанію проти комсомолу. Нерідко проти комсомольських вожаків вживалися і терористичні акції.

У результаті широкомасштабної діяльності партійних і комсомольських органів та під тиском або впливом різних обставин, не завжди пов'язаних з ідеологічними переконаннями, західноукраїнська молодь поступово вступала в комсомол. Проте певна частина з комсомольськими квитками паралельно входила до складу молодіжних груп підпілля ОУН.

У праці "Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною" автори визначили головні напрями діяльності партійних органів у Західній Україні в такому

порядку: "розгортання й активізація масово-політичної роботи; виховання радянського активу та згуртування його для вирішення завдань соціалістичного будівництва; активна збройна боротьба з класовими ворогами народу" [5, с. 424]. Насправді ж аналіз боротьби тоталітарного режиму і діяльності його структур свідчить про те, що на першому місті завжди були силові методи утвердження влади. До речі, до них слід віднести формування органів влади та структур політичного, духовного і господарського життя надісланими кадрами зі сходу УРСР або Росії.

Зрештою, політико-виховній, пропагандистській роботі серед населення партійні органи приділяли особливу увагу і вважали її потужним важелем у боротьбі за утвердження радянського режиму. 27 вересня 1944 р. було прийнято одразу два документи, які багато в чому визначали напрями організації пропагандистсько-ідеологічної роботи серед населення, метою якої було розділення народу і збройного визвольного руху. Перший – Постанова ЦК КП(б)У "Про недоліки у політичній роботі серед населення Західних областей УРСР". Документ пропонував ЦК КП(б)У й обкомам посилити політичну роботу в масах, особливо на селі, спрямувати її на укріплення радянських порядків і дисципліни, зобов'язував парторганізації проводити через пресу розвінчання діяльності ОУН та військових формувань УПА як найзапекліших ворогів радянської влади, залучати інтелігенцію до державного і культурного будівництва, передбачалося направити для роботи в західних областях України необхідну кількість підготовлених працівників науки у культури зі східних областей [10]. Другий документ – Постанова ЦК ВКП(б) "Про заходи допомоги Українській РСР у справі покращення масово-політичної і культурно-просвітницької роботи" був спрямований на кадрове забезпечення виконання завдань, поставлених попередньою постановою. Передбачалося відкрити річну партійну школу для підготовки та перепідготовки секретарів міськкомів та райкомів партії з контингентом 700 осіб, комсомольське відділення при школі мало складатися зі 150 осіб і готувати секретарів обкомів,

міськкомів та райкомів ВЛКСМ. Контингент річної пропагандистської школи мав включати 600 слухачів. На шестимісячних обласних курсах підготовки секретарів первинних партійних організацій і комсомольських працівників повинні були пройти підготовку 2400 осіб [11, с. 524-525].

24 листопада 1944 р. питання про стан політичної роботи серед населення західних областей розглядалося на спеціально присвяченому цій проблемі пленумі ЦК ВКП(б) в Москві за участю Сталіна. Прийнята розгорнута постанова (на 13 сторінках) піддавала критиці рівень і розмах пропагандистської й агітаційної роботи партійних, радянських і комсомольських організації, що "слабо вели наступальну ідейно-політичну боротьбу проти українсько-німецьких націоналістів, недостатньо піднімали широкі верстви населення на викриття і остаточний розгром ворожої агентури" [8. с. 92–103]. Постанова накреслила широку програму діяльності всіх структур суспільства у площині виконання саме цього завдання. Зокрема, як пропагандистський засіб рекомендувалося активно використовувати факт роздачі землі селянам у приватну власність, хоча це було тільки тимчасовим явищем. Як одне з першочергових, було визначено завдання відновлення в регіоні радіофікації і поліграфічної промисловості як засобів поширення ідеологічної роботи серед населення.

На початковому етапі роботи застосовувалися найдоступніші масові заходи: мітинги, збори і наради. Наприклад, на Львівщині відбулися обласні наради селян (10-11 листопада 1944 р.), інтелігенції (30 листопада 1944 р.), жінок (28 грудня 1944 р.).

5–9 січня 1945 р. у Львові проведено нараду вчителів західних областей України. Саме на ній з великою доповіддю "Українсько-німецькі націоналісти на службі у фашистській Німеччині" виступив заступник Голови Раднаркому УРСР і тодішній міністр закордонних справ УРСР Д. Мануїльський. Він намагався обґрунтувати визвольну боротьбу українського народу під проводом ОУН та УПА як рух "українсько-німецьких націоналістів", організований німцями, а перебування С. Бандери у концтаборі Заксенхаузен упродовж трьох років

як пропагандистську акцію Берліна, щоб "створити навколо його імені ореол "мученика" [12].

Для реалізації постанов і проведення пропагандистської роботи серед населення обкоми і райкоми партії формували широкий загал лекторів, пропагандистів, агітаторів. До них автоматично зараховували всіх учителів сільських шкіл, які практично не мали змоги під загрозою розправи з боку підпілля вести якусь агітацію за радянську владу. Тих, хто наважувався повстанці, або підпільники спочатку попереджували, а якщо це не допомагало – нищили. Отже, з великою часткою впевненості можна стверджувати, що ефективність пропагандистської роботи низової ланки агітаторів була мізерною.

Значна увага, як вже згадувалося, приділялася мережі політнавчання. У відповідності з вимогами партійного керівництва в областях, районах засновувалися кількамісячні вечірні партійні й політшколи. Так, у Тернопільській області в лютому 1945 р. працювали три міські вечірні партійні школи для комуністів і комсомольського активу (Тернопіль, Чортків, Кременець), де впродовж трьох місяців навчалося 98 слухачів, а також 38 партшкіл (910 слухачів) і 39 політшкіл (1016 слухачів) у районах [6, спр. 1702. арк. 60-64]. У Дрогобицькій області створено 485 партійних і політшкіл, якими було охоплено 11 тисяч комуністів, комсомольців і безпартійних. За аналогічною схемою здійснювалося політичне навчання партійно-комсомольського активу.

Враховуючи високий рівень освіченості західноукраїнського населення та розвинуту мережу періодичних видань, матеріальна база якої опинилася в руках партійних органів (видавничі осередки, друкарні та ін.), уже з перших днів утвердження тоталітарного режиму налагоджено видання обласних, міських, майже всіх районних газет і пропагандистської літератури. Постанова ЦК КП(б)У від 26 лютого 1945 р. цілий розділ присвятила проблемі розгортання преси, поліпшення її ідеологічної спрямованості та якості. Спеціально для західних областей у квітні в Києві було організовано видання газети "Радянський селянин", а республіканські газети "Радянська Україна" і "Правда України"

двічі на тиждень друкували спеціальні сторінки, присвячені суспільно-політичному життю регіону [5, с. 428]. Втім, у них замовчувався широкий визвольний рух проти радянського режиму та боротьба з формуваннями УПА.

Увесь досить численний партійний, комсомольський, пропагандистський апарат та його засоби скеровувалися на боротьбу проти УПА та ідеологічне забезпечення державних і політичних акцій. Зокрема, для проведення мобілізації на теренах західних областей, для забезпечення проведення перепису населення, колективізації села.

У складних умовах проходило культурно-освітнє життя, яке радянський режим намагався політизувати. Вже у перший повоєнний 1945/1946 навчальний рік школи відвідували 1 млн 20 тис. дітей, впроваджено обов'язкове семирічне навчання. На основі загальноприйнятих в СРСР стандартів відбувалася повна уніфікація народної освіти. Звичайно, цей процес радянська влада не могла доручити місцевим педагогічним кадрам, до яких не мала довіри. Отже, в західні області вже до січня 1945 р. народний комісаріат освіти УРСР надіслав на постійну роботу 7000 вчителів і 310 керівних працівників для обласних і районних відділів народної освіти [13]. Директорами середніх і неповносередніх шкіл, як правило, були приїжджі педагоги.

Відновлено діяльність вищих і середніх спеціальних навчальних закладів. Так, уже 5 жовтня 1944 р. Львівський обком партії доповідав, що всі сім вищих навчальних закладів: університет та шість інститутів, які існували до війни, відновили свою роботу [14, оп. 27, спр. 106, арк. 8]. В університеті і Політехнічному інституті викладацького складу було 819 осіб, з них 249 приїжджих зі сходу, 391 поляк і 102 росіяни [14, оп. 1, спр. 311, арк. 84-87].

Переглядався штат і фонди бібліотек. На 1 січня 1945 р. їх діяло лише 239 (обласні, міські, районні, сільські). У зв'язку з цензурними міркуваннями велика частка "націоналістичних" книг була вилучена з обігу. З метою поповнення фондів бібліотек, за рішенням ЦК КП(б)У серед бібліотек східних областей зібрано 1239 тис. книг, які відповідали вимогам комуністичної ідеології. Крім того, близько 600 тис. надіслано із РРФСР [15, с. 335].

Особлива увага в пропагандистсько-ідеологічній роботі приділялася інтелігенції. Як найбільше освічена й національно свідома частка суспільства, інтелігенція прихильно ставилася до визвольного руху, не сприймаючи форсованої радянізації краю. Тому органи влади різними методами намагалися прихилити цю впливову соціальну групу на свій бік. Дослідниця Руслана Попп слушно відзначала, що проблема радянізації інтелігенції вирішувалася різними шляхами: формуванням із класово близьких джерел, перевиховання старих кадрів, залучення у різні форми діяльності на користь влади і репресіями. А для ідеологічного обґрунтування переслідувань і репресій західноукраїнської інтелігенції радянські спецслужби таємно збирали компрометуючі матеріали [16, с. 39].

Чи не найбільшу увагу приділялося інтелігенції Львова. Вона нараховувала в той час близько 12 тис. осіб. 9 липня 1945 р. на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У заслухано доповідь І. Грушецького, свої думки висловили М. Хрущов, Д. Мануїльський, М. Бажан, Д. Коротченко. В спеціальній ухвалі "Про роботу з інтелігенцією Львова" відзначалося: "Краща частина інтелігенції бере активну участь у викритті та розгромі українсько-німецьких і польських націоналістів". Водночас ухвала стверджувала, що значна частина інтелігенції перебуває під впливом "націоналістичної ідеології", виявляє пасивність у боротьбі з "ворожою" ідеологією [6, спр. 819, арк. 28-29].

Згодом, І. Грушецький у довідці для Л. Кагановича поділив львівську інтелігенцію на три політичні групи. До першої він відносив загал інтелігенції, яка рішуче стала на "радянську платформу" – Б. Дудикевич, К. Пелехатий, П. Козланюк, Я. Галан та інших. Друга група поступово входить у радянську інтелігенцію, але часто висловлює незадоволення або нерозуміння процесу русифікації краю, вважає несправедливим недовіру до місцевих кадрів та звинувачення за працю в українських інституціях в період німецької окупації. До такої групи віднесено письменника П. Карманського, мовознавця М. Возняка, історика І. Крип'якевича, як "прислужників німецьких окупантів", яки не бажають відкрито виступити проти націоналістичного руху. Він

особливо відзначав групу львівських істориків на чолі з І. Крип'якевичем, що є прибічниками історичної школи М. Грушевського. Нарешті, до третьої групи секретар обкому відніс частину тих, хто не сприймає радянську владу. Таким чином, підсумовував І. Грушецький, "процес формування ідейно-політичного стану львівської інтелігенції ще не закінчений" [6, спр. 4558, арк. 1–34].

Однак прискорити процес радянізації інтелігенції владі не вдавалося, і вона приступила до випробуваних методів "перевиховання". Вже наприкінці 1946 р. розпочалися репресії проти інтелігенції.

Висновки. Таким чином, у процесі утвердження радянського режиму в 1944–1945 рр. партійні, радянські і репресивні органи скерували на боротьбу з визвольним рухом потужний військово-політичний апарат, сформований на зайнятих землях, застосували широкий спектр політико-ідеологічних заходів у всіх ділянках соціального, духовного, культурно-освітнього життя. Але головну і вирішальну роль відігравали силові методи боротьби, оскільки режим явно переоцінював шанси і можливості засобами масово-політичної та ідеологічної роботи підірвати моральний дух борців у лавах ОУН і УПА та привернути українців на свій бік. Це цілком слушно підтверджує і київська дослідниця Ірина Павленко: "Помилково буде припустити, що політична пропаганда відіграла якусь значущу роль у ході придушення національно-визвольного руху. Головний натиск робився на збройну боротьбу і репресії мирного населення" [17. С. 161]. Але, зважаючи на перспективу радянізації краю, утвердження тоталітарного режиму, Москва систематично ставила завдання "перевиховання" населення у радянському дусі і постійно контролювала це питання.

1. *Макарчук С.* Радянські методи боротьби з ОУН і УПА. 1944-1945 рр. / С. Макарчук // Українська Повстанська Армія у боротьбі проти тоталітарних режимів. – Львів, 2004. – С. 210-224.
2. *Кондратюк К.* Формування репресивного апарату тоталітарного режиму в західних областях України (1944–1953) / К.К. Кондратюк, М. М. Леськів // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету

ім. І. Франка: зб. наук. праць. – Львів, ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – Вип. 7. – С. 339–346.
3. *Леськів М.* Радянський режим у західних областях України (1944–1953 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / М.М. Леськів. – Львів, 2008. – 20 с. ; її ж Державний терор у західних областях України в повоєнний час (1944–1953) / Мар'яна Леськів // Мандрівець. – № 3 (травень – червень). – 2006. – С. 19–24.
4. *Потічний П.* Боротьба проти підпілля в Західній Україні 1944–1959 / П. Потічний // Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 38. – Торонто ; Львів, 2002. – С. 7-27.
5. Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною / Відп. ред. Ю. Сливка. – К., 1989. – 484 с.
6. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГОУ), ф. 1, оп. 215. Центральний комітет Компартії України.
7. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23.
8. Літопис УПА. Нова серія. Т. 3. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля : директивні документи ЦК Компартії України. 1943–1959. – Київ; Торонто, 2001. – 650 с.
9. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 16. Особлива папка ЦК КП України.
10. *Шайкан В.О.* Засоби боротьби радянської влади проти ОУН на заключному етапі Великої Вітчизняної війни [Електронний ресурс] / В.О. Шайкан// Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2011. – Вип. XXX. – Режим доступу : http: // archive.-nbuv.gov.ua/portal.soc_gum /Npifznu/2011_30 /shaykan.pdf.
11. О мерах помощи Украинской ССР в деле улучшения массово-политической и культурно-просветительной роботы. Постановление ЦК ВКП(б) 27 сентября 1944 г. // КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – [9-е изд. ; доп. и испр.]. – М.: Изд. полит. литературы, 1985. – Т. 7. 1938 – 1945. – 574 с.
12. Вільна Україна. – 1945. – 6 січня.
13. Вільна Україна. – 1945. – 19 січня.
14. Державний архів Львівської області (далі ДАЛО), ф. 3. Львівський обком Компартії України.
15. Культурне життя в Україні: Західні землі. Документи і матеріали. – Т. 1. 1939–1953. – Київ, 1995. – 748 с.
16. *Попп Р.* Репресивні акції органів НКДБ-МДБ проти львівської інтелігенції у 1944–1945 рр. / Р. Попп // Державність. – 1995. – № 2. – С. 38–41.

17. Павленко І. Радянський режим проти українського національно-визвольного руху в Західній Україні / І. Павленко // Розбудова Держави. – 1999. – № 1/6. – С. 158–166.

Надійшла до редколегії 10.06.2013 р.

Рецензент: В.Є. Голубко, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історичного краєзнавства, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів.

Нагирняк М.Я., Лаврецкий Р.В.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ И ИДЕОЛОГИЧЕСКАЯ БОРЬБА ОРГАНОВ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ В ПРОЦЕССЕ УТВЕРЖДЕНИЯ РЕЖИМА В ЗАПАДНОЙ УКРАИНЕ (1944–1945 гг.)

В статье раскрыты вопросы политической и идеологической борьбы советского режима в Западной Украине в 1944–1945 гг., анализируются политико-воспитательные и идеологические мероприятия партийного руководства в процессе советизации, раскрываются основные цели и задачи пропагандистской работы, дано обобщающую характеристику кадровой политики, форм и методов действий управленческих структур в борьбе с национально-освободительным движением и их влияние на сферы духовной жизни, доказано, что главный упор в процессе утверждения тоталитаризма делался не на пропагандистскую и идеологическую работу, а на силовые методы – вооруженную борьбу и репрессии.

Ключевые слова: идеологическая борьба, политико-воспитательная работа, советский режим, партийно-политический аппарат, коммунистическая партия, комсомол.

Nagirnyak M, Lavretzky R.

POLITICAL AND IDEOLOGICAL STRUGGLE OF THE BODIES OF THE COMMUNIST PARTY IN THE PROCESS OF APPROVAL OF REGIME IN WESTERN UKRAINE (1944-1945)

In paper discloses questions of political and ideological struggle of the Soviet regime in the Western Ukraine in 1944-1945., Analyzes the political-ideological and educational activities of the party leadership in the process of Sovietization, reveals the main goals and objectives of advocacy, given the general characteristic of personnel policy, form and methods of administrative structures in the fight against national liberation movements and their impact on the scope of the spiritual life, it is proved that the main emphasis in the approval process of totalitarianism was not on the propaganda and ideological work, and on force - the armed struggle and repression.

Key words: ideological struggle, political and educational activities, Soviet regime, political and party bodies, Communist Party, Young Communist League.